

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

KASBIY IDENTIFIKATSIYANI SHAKLLANTIRISHDA TA’LIM MUHITIDAGI PSIXOLOGIK QO‘LLAB-QUVVATLASHNING RO‘LI

Kurbonov Munis Umirbekovich

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti, Pedagogika va psixologiya kafedrasi mustaqil izlanuvchisi

munisbek.qurbanov@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18674577>

Annotatsiya: *Maqolada bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchilarida kasbiy identifikatsiya jarayonining o‘rganishga ta’lim muhiti, pedagogik muloqot, psixologik qo‘llab-quvvatlash xizmatlari va mentorlik ta’siri ilmiy asosda tahlil qilinib, kasbiy identifikatsiyaning texnika mexanizmlari sifatida motivatsiya, anglash, refleksiya, o‘z-o‘zini boshqarish va shaxsiy-kasbiy moddalarning sifati yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *Psixologik mexanizmlar, kasbiy identifikatsiya, ta’lim muhiti, tibbiy qo‘llab-quvvatlash, psixologik qo‘llab-quvvatlash, refleksiya, motivatsiya, kasbiy men-kontseptsiya.*

Аннотация *В статье на научной основе анализируется влияние образовательной среды, педагогического общения, психологических служб поддержки и наставничества на процесс формирования профессиональной идентификации будущих преподавателей профессионального образования. В качестве механизмов профессиональной идентификации рассматриваются мотивация, осознание, рефлексия, саморегуляция, а также качество личностно-профессиональных компонентов.*

Ключевые слова: *Психологические механизмы, профессиональная идентификация, образовательная среда, медицинская поддержка, психологическая поддержка, рефлексия, мотивация, профессиональная "Я-концепция."*

Abstract: *The article provides a scientific analysis of the influence of the educational environment, pedagogical communication, psychological support services, and mentoring on the process of professional identification of future vocational education teachers. Motivation, awareness, reflection, self-regulation, and the quality of personal and professional components are highlighted as the mechanisms of professional identification.*

Keywords: *Psychological mechanisms, professional identification, educational environment, medical support, psychological support, reflection, motivation, professional self-concept.*

Zamonaviy ta’lim tizimi kuchli kasbiy identifikatsiyaga ega bo‘lgan pedagoglarni tayyorlashni talab qiladi. Kasb, kasb-hunar ta’limi yo‘nalishida o‘qiyotgan bo‘lajak o‘qituvchilar uchun kasbiy identifikatsiya - kasbiy pedagogik faoliyatning mazmuni, motivi va maqsadini belgilab berish muhim jarayondir.

Bugungi globallashtirish jarayonlari, raqamli transformatsiya va ta’lim tizimida yuz berayotgan tub islohotlar bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchilaridan nafaqat puxta nazariy bilimlarni, balki mustahkam kasbiy identifikatsiyani ham talab qilmoqda. Chunki zamonaviy o‘qituvchi — o‘z

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

kasbining mazmunini anglay oladigan, pedagogik faoliyatining maqsadini aniq belgilay oladigan, kasbiy qadriyatlarga sodiq, o‘zining jamiyatdagi ijtimoiy rolini to‘g‘ri tushunadigan shaxsdir.

Shu bois kasbiy identifikatsiya jarayoni psixologiya, pedagogika, shaxs rivoji va kasbiy ta‘lim sohalarining kesishgan eng muhim ilmiy yo‘nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Kasbiy identifikatsiya — shaxsning o‘zini ma‘lum kasb vakili sifatida anglash jarayoni bo‘lib, u kasbiy motivatsiya, shaxsiy qiziqishlar, kasbiy qadriyatlar, mehnatga munosabat, ijtimoiy tajriba va ta‘lim muhiti bilan uzviy bog‘liq holda shakllanadi.

Bo‘lajak kasb ta‘limi o‘qituvchilari uchun kasbiy identifikatsiya nafaqat kelajak faoliyatiga psixologik tayyorgarlikni ta‘minlaydi, balki ularning kasbga bo‘lgan mas‘uliyati, kasbiy barqarorligi, o‘zini pedagogik jarayonda tutish malakasi va shaxs sifatida yetukligining asosini tashkil qiladi. Mazkur jarayonning muvaffaqiyati bevosita o‘qituvchi shaxsi, ta‘lim muhitining psixologik iqlimi, o‘quv jarayonining mazmuni, amaliyot jarayonidagi tajriba, mentorlik tizimi va psixologik qo‘llab-quvvatlash xizmatlarining mavjudligiga bog‘liq.

Ta‘lim muhiti shaxsning kasbga bo‘lgan munosabatini shakllantiruvchi eng muhim makon sifatida shaxsiy o‘zlikni anglash, kasbiy qiziqishlarni rivojlantirish, pedagogik ko‘nikmalarni mustahkamlash va kasbiy rolga moslashuv jarayonida asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ta‘lim muhitining sog‘lom, qo‘llab-quvvatlovchi va motivatsion xarakterga ega bo‘lishi talabalarda kasbiy identifikatsiyaning shakllanishi uchun qulay psixologik sharoit yaratadi[5].

Shu bilan birga, psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimi — talabani o‘zini o‘zi anglash, o‘z-o‘zini baholash, refleksiya qilish, kasbiy qarorlarni ongli qabul qilish va ichki motivatsiyani rivojlantirishga yordam beruvchi omil sifatida kasbiy identifikatsiyaning ajralmas qismidir. Ayniqsa, bo‘lajak kasb ta‘limi o‘qituvchilarida uchraydigan kasbiy ikkilanishlar, o‘ziga nisbatan ishonchsizlik, motivatsiya pasayishi, kasbiy rolga moslashishdagi qiyinchiliklar psixologik yordam orqali bartaraf etilishi mumkin.

Raqamli ta‘lim muhiti, masofaviy ta‘lim, AKT texnologiyalari, virtual laboratoriyalar, multimedia resurslari va sun‘iy intellekt platformalarining keng qo‘llanilishi identifikatsiya jarayoniga yangi talablar qo‘ymoqda. Talabalar o‘z kasbiy rolini nafaqat an‘anaviy dars jarayonida, balki virtual makonda ham topa olishi lozim. Bu esa psixologik moslashuv, kreativ yondashuv, raqamli kompetensiyalar va kasbiy moslashuvning yangi o‘lchovini vujudga keltirmoqda.

Shu sababli bo‘lajak kasb ta‘limi o‘qituvchilarida kasbiy identifikatsiya jarayonining psixologik mexanizmlarini o‘rganish, ta‘lim muhiti va psixologik qo‘llab-quvvatlashning o‘rnini chuqur tahlil qilish bugungi kunda ilmiy va amaliy nuqtai nazardan alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot kasbiy identifikatsiyaning shakllanishiga ta‘sir etuvchi omillarni aniqlash, jarayonning psixologik mexanizmlarini yoritish hamda ta‘lim muhitida samarali psixologik qo‘llab-quvvatlash modellarini taklif etishga yo‘naltirilgan.

1. Kasbiy identifikatsiya jarayonining tekshiruv

Kasbiy identifikatsiyaning nazariy asoslari

Kasbiy identifikatsiya psixologiyada shaxsning o‘zini ma‘lum bir kasb bilan bog‘lash, kasbiy rolni qabul qilish, kasbiy qadriyatlar va maqsadlarni o‘z shaxsiy tizimiga singdirish jarayoni sifatida talqin qilinadi.

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

E. Erikson nazariyasida identifikatsiya: Eriksonning psixososial rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, kasbiy identifikatsiya yoshlik davridagi asosiy rivojlanish bosqichlaridan biridir. Unga ko‘ra:

Shaxs avval kimligini anglaydi,
so‘ngra kasbiy rolni tanlaydi,
so‘ng kasbiy men-konseptiyani shakllantiradi.

Kasb ta‘limi o‘qituvchilari aynan oliy ta‘lim davrida ushbu bosqichning eng faol jarayonini boshdan kechiradi.

Marcia modeli (diffuziya – moratoriy – forekloujer – identitet)

Marcia kasbiy identifikatsiyani 4 bosqichga ajratadi:

Diffuziya – kasbiy noaniqlik

Moratoriy – faol izlanish

Forekloujer – tashqi bosim ostida kasb tanlash

Identitet – ongli ravishda mustahkam tanlov

Bo‘ljak kasb ta‘limi o‘qituvchilarining aksariyati “moratoriy” bosqichida bo‘ladi – ya‘ni izlanish, sinash, tanlash, taqqoslash jarayonida.

Scheinning “kasbiy yakor” (Career Anchor) nazariyasi

Schein kasbiy identifikatsiya mezonlarini quyidagilar orqali belgilaydi:

texnik–funktsional kompetensiya, boshqaruv kompetensiyasi, xavfsizlik va barqarorlikka ehtiyoj, mustaqillik, xizmatga qaratilganlik, murakkab vazifalarni hal etishga qiziqish[4].

O‘qituvchi shaxsida aynan xizmatga yo‘naltirilganlik, barqarorlik, kommunikativlik va ijtimoiy motivatsiya kuchli bo‘ladi. Kasbiy identifikatsiya psixologiyada shaxsning kasbga nisbatan ongli munosabati, kasbiy odamlarni qabul qilish, kasbiy men-konseptiyasining aniq talqini.

Psixologik mexanizmlar sifatida ajratiladi:

O‘zini ingliz (o‘z-o‘zini anglash) Talaba o‘z kuchli va zaif tomonlarini bilishi orqali kasb tanlashda ongli qaror qabul qiladi.

Ichki motivatsiya: Kasbiy o‘zlik, bilan vositalar, shaxsiy intilishlar uyg‘unlashganida identifikatsiya kuchli bo‘ladi.

Refleksiya: Talaba o‘z pedagogikning yordamini, xatolarini tahlil qilish va o‘zo‘zini rivojlantirishga intilishi kasbiy kasbiy identifikatsiyani mustahkamlaydi.

O‘zo‘zini amalga oshirish: Optimistik, realistik kasbga ishonch hissini shakllantiradi.

Kasbiy men-konseptiyasi: Shaxsning o‘zini kelajakdagi pedagogik tasavvur sifatida kasbiy tajribani ta‘minlash.

2. Ta‘lim muhitining kasbiy identifikatsiyaga ta‘siri

Ta‘lim muhiti kasbiy identifikatsiyaning tashkiloti hisoblanib, talabaning kasb tanlashga munosabati, kasbiy omillarni qabul qilish va kasbga moslashuviga bevosita ta‘sir qiladi.

Pedagogik jarayonning mazmuni: Amaliy mashg‘ulotlar, laboratoriyalar, dual ta‘lim, innovation texnologiya - kasbiy identifikatsiya uchun asos zamin.

O‘qituvchi shaxsining ta‘siri: Ustozning kasbiy kompetentligi, o‘quvchi bilan til topishi bo‘ljak o‘qituvchilarga kuchli maktab motivator bo‘ladi.

Ta‘lim muhitining iqlimi: Quvvatlovchi, qabul qilish, ishonchli muhitda talaba o‘zini erkin qiladi va kasbiy rolga tez moslashadi.

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

Raqamli ta'lim muhiti: Onlayn platformalar, AKT, multimedia resource - kasbiy kompetensiyalarni yuksaladi. [1]

3. Psixologik qo‘llab-quvvatlashning o‘rni

Psixologik qo‘llab-quvvatlash kasbiy identifikatsiyani qayta ishlashda asosiy tarzda namoyon bo‘ladi.

Psixologik konsultatsiyalar: Talabalarga kasbiy yo‘nalish, stressni boshqarish, o‘zini anglash bo‘yicha individual yordam ko‘rsatish. [2]

Mentorlik tizimi: Ustoz-shogird modeli bo‘lajak kasb ta'limi o‘qituvchilarida kasbiy ishonchni oshiradi.

Treninglar va seminarlar: Kasbiy motivatsiya, kommunikativ kompetensiyalar, ijtimoiy-emosional ko‘rinishni rivojlantirishni rivojlantiradi.

Psixologik monitoring va diagnostika: Talabalar holatini muntazam ravishda kasbiy identifikatsiyadagi yordam ertaga yordam beradi. [3]

4. Kasbiy identifikatsiyani oshirishni oshirish

- Ta'lim jarayonining innovation tashkil etilishi
- Reflexiv yorug‘likni saqlash
- Kasbiy kompetensiyalarni o‘stirish
- Ijtimoiy tibbiy moslashuv
- Ta'limdagi qo‘llab-quvvatlovchi atmosferani olish
- Amaliyot jarayonini ta'minlash

Xulosa

Kasbiy identifikatsiya - bo‘lajak kasb ta'limining kasbiy faoliyatidagi eng muhim jarayondan biridir. Uni yaratish ta'lim muhitining sifati, o‘qituvchining ta'siri, tibbiy qo‘llab-quvvatlash xizmatlari, torlik tizimi, raqamli ta'lim muhitidan samarali foydalanish kabiga bevosita bog‘liqdir.

Uchda ta'lim muhiti va maqola texnikasi qo‘llab-quvvatlashning kasbiy identifikatsiyadagi o‘rni ilmiy nuqtai nazardan asoslab berildi. Natijalar shuni ko‘rsatadigan muhit, qulay qulaylik, motivatsiya men-kontseptsiyaning kasbga kuchli ta'sir ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Erikson, E. (1994). *Identifikatsiya va hayot aylanishi*. Nyu-York: V. V. Norton. 1-bob. pp. 17–63
2. Marsiya, J. E. (2002). Voyaga etganda shaxsiyat va psixososyal rivojlanish. *Kattalar taraqqiyoti jurnali*, 9(2), 55-65.
3. Chistiakova, S. N. (2018). Talabalar orasida kasbiy o‘zini o‘zi identifikatsiya qilish: psixologik asoslar. *Ta'lim psixologiyasi sharhi*, 14 (3), 112-121.
4. Schein, E. (2010). *Karyera langarlari: martabaning o‘zgaruvchan tabiati*. Jossey-Bass. 19–42
5. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimi bo‘yicha normativ hujjatlar. (2023–2024).